Πώς οι εργάτες έκαναν την Πρωτομαγιά δική τους

Το 1990, ο Μάικλ Ιγκνάτιεφ, γράφοντας για το Πάσχα στον *Observer*, παρατηρούσε ότι «οι κοσμικές κοινωνίες δεν κατάφεραν ποτέ να δημιουργήσουν εναλλακτικές στα θρησκευτικά τελετουργικά». Επισήμαινε ότι η Γαλλική Επανάσταση «μπορεί να μετέτρεψε τους υπηκόους σε πολίτες, μπορεί να χάραξε το liberté, égalité, fraternité στο ανώφλι κάθε σχολείου και να λεηλάτησε τα μοναστήρια, αλλά, πέρα από τη Δεκάτη Τετάρτη Ιουλίου, δεν άφησε ουσιαστικό αποτύπωμα στο παλιό χριστιανικό ημερολόγιο».

Το θέμα μου ίσως αποτελεί τη μοναδική αδιαμφισβήτητη “τομή” που πέτυχε ένα κοσμικό κίνημα στο χριστιανικό ή σε οποιοδήποτε επίσημο ημερολόγιο: μια γιορτή που το 1990 είχε αναγνωριστεί επισήμως σε 107 κράτη. Και, επιπλέον, πρόκειται για μια περίσταση που δεν καθιερώθηκε από τη δύναμη κυβερνήσεων ή κατακτητών, αλλά από ένα εντελώς ανεπίσημο κίνημα φτωχών ανδρών και γυναικών. Μιλώ για την Πρωτομαγιά, ή ακριβέστερα για την Πρώτη του Μάη, τη διεθνή γιορτή του εργατικού κινήματος, της οποίας η εκατονταετηρίδα θα έπρεπε να είχε εορταστεί το 1990, αφού εγκαινιάστηκε το 1890.

Το «θα έπρεπε» είναι η σωστή διατύπωση, γιατί, πέρα από τους ιστορικούς, λίγοι έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για αυτή την επέτειο — ούτε καν τα σοσιαλιστικά κόμματα που αποτελούν τους άμεσους απογόνους εκείνων που, στα ιδρυτικά συνέδρια αυτού που έμεινε γνωστό ως Δεύτερη Διεθνής το 1889, κάλεσαν σε μια ταυτόχρονη διεθνή εργατική διαδήλωση υπέρ της θέσπισης οκτάωρης εργάσιμης ημέρας την 1η Μαΐου 1890. Αυτό ισχύει ακόμη και για τα κόμματα που συμμετείχαν πράγματι σε εκείνα τα συνέδρια και εξακολουθούν να υπάρχουν. Τα κόμματα της Δεύτερης Διεθνούς ή οι διάδοχοί τους σήμερα συγκροτούν κυβερνήσεις ή αποτελούν τις κύριες αντιπολιτεύσεις σχεδόν σε όλη την Ευρώπη δυτικά της περιοχής που κάποτε αυτοαποκαλούνταν «υπαρκτός σοσιαλισμός». Θα περίμενε κανείς να επιδεικνύουν μεγαλύτερη υπερηφάνεια — ή έστω μεγαλύτερο ενδιαφέρον — για το παρελθόν τους.

Η εντονότερη πολιτική αντίδραση στη Βρετανία για την εκατονταετηρίδα της Πρωτομαγιάς προήλθε από τον σερ Τζον Χάκετ, πρώην στρατηγό και, δυστυχώς, πρώην επικεφαλής κολεγίου του Πανεπιστημίου του Λονδίνου, ο οποίος ζήτησε την κατάργηση της Πρωτομαγιάς, θεωρώντας την κάτι σαν σοβιετική επινόηση. Κατά τη γνώμη του, δεν θα έπρεπε να επιβιώσει μετά την κατάρρευση του διεθνούς κομμουνισμού. Ωστόσο, η ανοιξιάτικη αργία της Πρωτομαγιάς στην Ευρωπαϊκή

Κοινότητα έχει την αντίθετη προέλευση από τη μπολσεβίκικη ή ακόμη και τη σοσιαλδημοκρατική. Ανάγεται σε αντικομμουνιστές πολιτικούς που, αναγνωρίζοντας πόσο βαθιά ριζωμένη ήταν η Πρωτομαγιά στις δυτικές εργατικές τάξεις, θέλησαν να αναχαιτίσουν την απήχηση του εργατικού και σοσιαλιστικού κινήματος, οικειοποιούμενοι τη γιορτή του και μετατρέποντάς την σε κάτι διαφορετικό. Όπως αναφέρει μια γαλλική κοινοβουλευτική πρόταση του Απριλίου 1920, υποστηριζόμενη από σαράντα έναν βουλευτές που δεν είχαν τίποτε κοινό παρά μόνο το ότι δεν ήταν σοσιαλιστές:

«Αυτή η εορτή δεν πρέπει να περιέχει κανένα στοιχείο ζήλιας και μίσους . Όλες οι τάξεις, αν μπορεί ακόμη να γίνει λόγος για τάξεις, και όλες οι παραγωγικές δυνάμεις του έθνους πρέπει να αδελφοποιηθούν, εμπνεόμενες από την ίδια ιδέα και το ίδιο ιδανικό».

Εκείνοι που προχώρησαν περισσότερο στην οικειοποίηση της Πρωτομαγιάς, πριν ακόμη από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, βρίσκονταν στην άκρα δεξιά, όχι στην αριστερά. Η κυβέρνηση του Χίτλερ ήταν η πρώτη, μετά την ΕΣΣΔ, που καθιέρωσε την Πρώτη του Μάη ως επίσημη Εθνική Ημέρα Εργασίας. Η κυβέρνηση του Βισύ υπό τον στρατάρχη Πετέν την ανακήρυξε «Γιορτή της Εργασίας και της Συμφιλίωσης» και λέγεται ότι εμπνεύστηκε από την φαλαγγίτικη Πρωτομαγιά της Ισπανίας του Φράνκο, όπου ο Πετέν είχε διατελέσει πρεσβευτής.

Πράγματι, η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, που καθιέρωσε την Πρωτομαγιά ως δημόσια αργία, δεν αποτελούνταν — παρά την άποψη της κυρίας Θάτσερ — από σοσιαλιστικές, αλλά κυρίως από αντικομμουνιστικές κυβερνήσεις. Οι επίσημες Πρωτομαγιές της Δύσης ήταν αναγνώριση της ανάγκης να έρθουν σε συμφωνία με την παράδοση των ανεπίσημων Πρωτομαγιών και να την αποσπάσουν από το εργατικό κίνημα, την ταξική συνείδηση και την ταξική πάλη.

Αλλά πώς προέκυψε αυτή η παράδοση να είναι τόσο ισχυρή, ώστε ακόμη και οι αντίπαλοί της να θεωρούν αναγκαίο να την οικειοποιηθούν — ακόμη και όταν, όπως ο Χίτλερ, ο Φράνκο και ο Πετέν, κατέστρεφαν το σοσιαλιστικό εργατικό κίνημα;

Η ταχεία άνοδος

Το εντυπωσιακό στην εξέλιξη αυτού του θεσμού είναι ότι δεν ήταν ούτε προσχεδιασμένος ούτε σκόπιμος. Υπό αυτή την έννοια, δεν ήταν τόσο μια «επινοημένη παράδοση», όσο μια παράδοση που ξέσπασε αιφνίδια. Η άμεση προέλευση της Πρωτομαγιάς δεν αμφισβητείται. Ήταν ένα ψήφισμα που υιοθετήθηκε από το ένα από τα δύο ανταγωνιστικά ιδρυτικά συνέδρια της Διεθνούς — το μαρξιστικό — στο Παρίσι, τον Ιούλιο του 1889, χρονιά της εκατονταετηρίδας της Γαλλικής Επανάστασης. Το ψήφισμα καλούσε σε μια διεθνή εργατική διαδήλωση την ίδια ημέρα, κατά την οποία οι εργάτες θα πρόβαλλαν το αίτημα για τη νομοθετική καθιέρωση του οκταώρου προς τις αντίστοιχες δημόσιες και άλλες αρχές. Και καθώς η Αμερικανική Ομοσπονδία Εργασίας είχε ήδη αποφασίσει να

πραγματοποιήσει μια τέτοια διαδήλωση την 1η Μαΐου 1890, αυτή η ημερομηνία επιλέχθηκε για τη διεθνή κινητοποίηση. Ειρωνικά, στις ίδιες τις Ηνωμένες Πολιτείες η Πρωτομαγιά δεν εδραιώθηκε ποτέ όπως αλλού, κυρίως επειδή υπήρχε ήδη μια ολοένα και πιο επίσημη δημόσια αργία της εργασίας, η Labor Day, την πρώτη Δευτέρα του Σεπτεμβρίου.

Οι μελετητές έχουν φυσικά ερευνήσει την προέλευση αυτού του ψηφίσματος και τη σχέση του με την προηγούμενη ιστορία του αγώνα για το οκτάωρο στις ΗΠΑ και αλλού, αλλά αυτά δεν μας απασχολούν εδώ. Εκείνο που έχει σημασία για το παρόν επιχείρημα είναι η απόσταση ανάμεσα σε αυτό που προέβλεπε το ψήφισμα και σε αυτό που τελικά προέκυψε. Ας σημειώσουμε τρία στοιχεία της αρχικής πρότασης. Πρώτον, επρόκειτο απλώς για μια μοναδική, εφάπαξ διεθνή εκδήλωση. Δεν υπάρχει καμία ένδειξη ότι θα έπρεπε να επαναληφθεί, πόσο μάλλον να καθιερωθεί ως ετήσιο γεγονός. Δεύτερον, δεν υπήρχε πρόθεση να αποτελέσει μια ιδιαίτερα εορταστική ή τελετουργική περίσταση, αν και τα εργατικά κινήματα όλων των χωρών εξουσιοδοτούνταν να «πραγματοποιήσουν αυτή τη διαδήλωση με τους τρόπους που επιβάλλει η κατάσταση στη χώρα τους».

Αυτό, βεβαίως, ήταν μια «βαλβίδα ασφαλείας» για το Γερμανικό Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα, το οποίο τότε ήταν ακόμη παράνομο λόγω του αντισοσιαλιστικού νόμου του Μπίσμαρκ. Τέλος, δεν υπάρχει ένδειξη ότι το ψήφισμα θεωρήθηκε ιδιαίτερα σημαντικό εκείνη την εποχή. Αντίθετα, τα δημοσιογραφικά ρεπορτάζ της εποχής μόλις που το αναφέρουν — αν το αναφέρουν — και, με μία μόνο εξαίρεση (παραδόξως μια αστική εφημερίδα), χωρίς καν να σημειώνουν την προτεινόμενη ημερομηνία. Ακόμη και η επίσημη έκθεση του συνεδρίου, που δημοσιεύτηκε από το Γερμανικό Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα, απλώς αναφέρει τους εισηγητές του ψηφίσματος και παραθέτει το κείμενό του χωρίς σχόλιο ή αίσθηση ότι πρόκειται για κάτι σημαντικό. Με λίγα λόγια, όπως θυμόταν λίγα χρόνια αργότερα ο Εντουάρ Βαγιάν, ένας από τους πιο σημαντικούς και πολιτικά οξυδερκείς συνέδρους: «Ποιος θα μπορούσε να είχε προβλέψει… την ταχεία άνοδο της Πρωτομαγιάς;»

Η γρήγορη αυτή άνοδος και θεσμοποίησή της οφείλονταν ασφαλώς στην εντυπωσιακή επιτυχία των πρώτων διαδηλώσεων της Πρωτομαγιάς το 1890, τουλάχιστον στην Ευρώπη δυτικά της Ρωσικής Αυτοκρατορίας και των Βαλκανίων. Οι σοσιαλιστές είχαν επιλέξει τη σωστή στιγμή για να ιδρύσουν — ή, αν προτιμούμε, να ανασυστήσουν — μια Διεθνή. Η πρώτη Πρωτομαγιά συνέπεσε με μια θριαμβευτική άνοδο της δύναμης και της αυτοπεποίθησης της εργατικής τάξης σε πολλές χώρες. Για να αναφέρουμε μόνο δύο γνωστά παραδείγματα: την έκρηξη του «Νέου Συνδικαλισμού» στη Βρετανία μετά την απεργία των λιμενεργατών το 1889, και τη σοσιαλιστική νίκη στη Γερμανία, όπου το Ράιχσταγκ αρνήθηκε να παρατείνει τον αντισοσιαλιστικό νόμο του Μπίσμαρκ τον Ιανουάριο του 1890, με αποτέλεσμα έναν μήνα αργότερα το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα να διπλασιάσει τα ποσοστά του στις εκλογές, φτάνοντας σχεδόν το 20% των ψήφων. Σε μια τέτοια συγκυρία, η επιτυχία μαζικών διαδηλώσεων δεν ήταν δύσκολη: οι ακτιβιστές και οι μαχητικοί συνδικαλιστές έδωσαν τον καλύτερό τους εαυτό, ενώ πλήθη απλών εργατών συμμετείχαν για να γιορτάσουν ένα αίσθημα νίκης, δύναμης, αναγνώρισης και ελπίδας.

Κι όμως, η έκταση της συμμετοχής εξέπληξε ακόμη και εκείνους που είχαν καλέσει τους εργάτες να

κινητοποιηθούν — ιδίως οι 300.000 που κατέκλυσαν το Χάιντ Παρκ στο Λονδίνο, το οποίο έτσι φιλοξένησε, για πρώτη και τελευταία φορά, τη μεγαλύτερη διαδήλωση της ημέρας. Παρότι όλα τα σοσιαλιστικά κόμματα και οι οργανώσεις είχαν οργανώσει συγκεντρώσεις, μόνο ορισμένα είχαν αντιληφθεί πλήρως τις δυνατότητες της περίστασης και επένδυσαν εξαρχής όλες τους τις δυνάμεις. Το Αυστριακό Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα ξεχώρισε για την άμεση κατανόηση του μαζικού κλίματος, με αποτέλεσμα, όπως παρατηρούσε λίγες εβδομάδες αργότερα ο Φρίντριχ Ένγκελς, «στην ήπειρο ήταν η Αυστρία, και στην Αυστρία η Βιέννη, που γιόρτασε αυτή τη γιορτή με τον πιο λαμπρό και κατάλληλο τρόπο».

Πράγματι, σε αρκετές χώρες, αντί να ριχτούν ολόψυχα στην προετοιμασία της Πρωτομαγιάς, τα τοπικά κόμματα και κινήματα παρεμποδίζονταν — όπως συχνά συμβαίνει στην πολιτική της Αριστεράς — από ιδεολογικές διαμάχες και διαιρέσεις σχετικά με τη «σωστή» μορφή των διαδηλώσεων, ή απλώς από επιφυλακτικότητα. Μπροστά στην έντονα ανήσυχη, ακόμη και υστερική αντίδραση κυβερνήσεων, μεσαίων τάξεων και εργοδοτών, που απειλούσαν με καταστολή και διώξεις, οι υπεύθυνοι σοσιαλιστές ηγέτες προτιμούσαν συχνά να αποφύγουν ιδιαίτερα προκλητικές μορφές αντιπαράθεσης. Αυτό ίσχυε ιδίως στη Γερμανία, όπου η απαγόρευση του κόμματος είχε μόλις αρθεί ύστερα από έντεκα χρόνια παρανομίας. «Έχουμε κάθε λόγο να κρατήσουμε τις μάζες υπό έλεγχο στην Πρωτομαγιά», έγραφε ο Αύγουστος Μπέμπελ στον Ένγκελς. «Πρέπει να αποφύγουμε συγκρούσεις». Και ο Ένγκελς συμφωνούσε.

Το κρίσιμο ζήτημα ήταν αν οι εργάτες θα καλούνταν να διαδηλώσουν εντός εργάσιμου χρόνου — δηλαδή να απεργήσουν — δεδομένου ότι το 1890 η Πρωτομαγιά έπεφτε Πέμπτη. Κατά βάση, τα πιο επιφυλακτικά κόμματα και τα ισχυρά, καθιερωμένα συνδικάτα — εκτός αν σκόπιμα επιδίωκαν ή ήδη βρίσκονταν σε απεργιακή κινητοποίηση — δεν έβλεπαν γιατί να ρισκάρουν για μια συμβολική χειρονομία. Έτσι, προτιμούσαν διαδήλωση την πρώτη Κυριακή του Μαΐου και όχι την πρώτη ημέρα του μήνα. Αυτή ήταν και παρέμεινε η βρετανική επιλογή, γι’ αυτό και η πρώτη μεγάλη Πρωτομαγιά εκεί πραγματοποιήθηκε στις 4 Μαΐου.

Ωστόσο, τελικά αυτό που καθόρισε την Πρωτομαγιά ήταν η επιλογή του συμβόλου έναντι του πρακτικού υπολογισμού. Η πράξη της συμβολικής αποχής από την εργασία μετέτρεψε την Πρωτομαγιά σε κάτι πολύ περισσότερο από μια ακόμη διαδήλωση ή μια απλή επέτειο. Στις χώρες όπου τα κόμματα επέμειναν στην απεργία, ακόμη και απέναντι σε διστακτικά συνδικάτα, η Πρωτομαγιά έγινε κεντρικό στοιχείο της ζωής και της ταυτότητας της εργατικής τάξης — κάτι που δεν συνέβη ποτέ πλήρως στη Βρετανία, παρά το εντυπωσιακό της ξεκίνημα.

Η αποχή από την εργασία σε εργάσιμη ημέρα ήταν ταυτόχρονα έκφραση της εργατικής δύναμης — ίσως η κατεξοχήν έκφρασή της — και ουσία της ελευθερίας: να μη σε αναγκάζουν να εργάζεσαι, αλλά να επιλέγεις τι θα κάνεις μαζί με την οικογένεια και τους φίλους σου. Ήταν έτσι ταυτόχρονα μια πράξη ταξικής διεκδίκησης και μια γιορτή — ένα είδος «προεπισκόπησης» της καλής ζωής που θα ερχόταν μετά την απελευθέρωση της εργασίας. Και, φυσικά, στο πλαίσιο του 1890, ήταν επίσης ένας εορτασμός της νίκης, ένας θριαμβευτικός γύρος τιμής. Υπό αυτό το πρίσμα, η Πρωτομαγιά

κουβαλούσε ένα πλούσιο φορτίο συναισθημάτων και ελπίδας.

Κανονικοποίηση

Αυτό ακριβώς συνειδητοποίησε ο Βίκτορ Άντλερ όταν, αντίθετα με τις συμβουλές του Γερμανικού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος, επέμεινε ότι το αυστριακό κόμμα έπρεπε να προκαλέσει ακριβώς εκείνη τη σύγκρουση που ο Μπέμπελ ήθελε να αποφύγει. Όπως και ο Μπέμπελ, αναγνώριζε το κλίμα ευφορίας, μαζικής προσχώρησης, σχεδόν μεσσιανικής προσδοκίας που διαπερνούσε τότε τόσα εργατικά στρώματα. «Οι εκλογές έχουν πάρει τα μυαλά των λιγότερο πολιτικά εκπαιδευμένων μαζών. Πιστεύουν ότι αρκεί να θελήσουν κάτι και όλα μπορούν να επιτευχθούν», όπως το έθεσε ο Μπέμπελ.

Σε αντίθεση όμως με τον Μπέμπελ, ο Άντλερ χρειαζόταν ακόμη να κινητοποιήσει αυτά τα αισθήματα για να οικοδομήσει ένα μαζικό κόμμα, συνδυάζοντας ακτιβιστές και αυξανόμενη λαϊκή υποστήριξη. Επιπλέον, σε αντίθεση με τους Γερμανούς, οι Αυστριακοί εργάτες δεν είχαν ακόμη δικαίωμα ψήφου. Η δύναμη του κινήματος δεν μπορούσε επομένως να αποδειχθεί εκλογικά. Αντίστοιχα, οι Σκανδιναβοί κατανόησαν το κινητοποιητικό δυναμικό της άμεσης δράσης, όταν μετά την πρώτη Πρωτομαγιά ψήφισαν υπέρ της επανάληψης της διαδήλωσης το 1891, «ιδίως αν συνδυαστεί με διακοπή της εργασίας και όχι απλώς με εκφράσεις γνώμης». Την ίδια θέση υιοθέτησε και η ίδια η Διεθνής, όταν το 1891 αποφάσισε (ενάντια στους Βρετανούς και Γερμανούς αντιπροσώπους, όπως είδαμε) να πραγματοποιείται η διαδήλωση την Πρώτη του Μάη και «να διακόπτεται η εργασία όπου αυτό δεν είναι αδύνατο».

Αυτό δεν σήμαινε ότι το διεθνές κίνημα καλούσε σε γενική απεργία ως τέτοια, καθώς, παρά τις απεριόριστες προσδοκίες της εποχής, οι οργανωμένοι εργάτες είχαν επίγνωση τόσο της δύναμης όσο και των αδυναμιών τους. Το αν οι εργαζόμενοι έπρεπε να απεργήσουν την Πρωτομαγιά ή αν μπορούσε να αναμένεται να χάσουν ένα ημερομίσθιο για τη διαδήλωση ήταν ζητήματα που συζητούνταν ευρέως στα καπηλειά και τα μπαρ της εργατικής συνοικίας του Αμβούργου, σύμφωνα με τους μυστικούς αστυνομικούς που παρακολουθούσαν τις συζητήσεις σε αυτή την έντονα «κόκκινη» πόλη. Ήταν σαφές ότι πολλοί εργάτες δεν θα μπορούσαν να συμμετάσχουν, ακόμη κι αν το επιθυμούσαν. Έτσι, οι σιδηροδρομικοί έστειλαν ένα τηλεγράφημα στην πρώτη Πρωτομαγιά της Κοπεγχάγης, το οποίο διαβάστηκε και χειροκροτήθηκε: «Επειδή δεν μπορούμε να παρευρεθούμε λόγω της πίεσης που ασκούν οι εξουσίες, δεν θα παραλείψουμε να υποστηρίξουμε πλήρως το αίτημα για το οκτάωρο».

Ωστόσο, όπου οι εργοδότες γνώριζαν ότι οι εργάτες ήταν ισχυροί και συμπαγείς, συχνά αποδέχονταν σιωπηρά την αποχή από την εργασία. Αυτό συνέβαινε συχνά στην Αυστρία. Έτσι, παρά τη σαφή εντολή του Υπουργείου Εσωτερικών ότι οι πορείες απαγορεύονταν και η αποχή από την εργασία δεν επιτρεπόταν, και παρά την επίσημη απόφαση των εργοδοτών να μη θεωρείται η Πρωτομαγιά αργία —

και μάλιστα μερικές φορές να αντικαθίσταται από την προηγούμενη ημέρα ως ημέρα ανάπαυσης — το Κρατικό Εργοστάσιο Όπλων στο Στάιρ της Άνω Αυστρίας έκλεισε την 1η Μαΐου 1890 και κάθε χρόνο από τότε. Σε κάθε περίπτωση, αρκετοί εργάτες σε αρκετές χώρες συμμετείχαν ώστε η αποχή από την εργασία να καταστεί μια ρεαλιστική πρακτική. Εξάλλου, στην Κοπεγχάγη περίπου το 40% των εργατών της πόλης έλαβε μέρος στη διαδήλωση το 1890.

Δεδομένης αυτής της εντυπωσιακής και συχνά απρόσμενης επιτυχίας της πρώτης Πρωτομαγιάς, ήταν φυσικό να ζητηθεί η επανάληψή της. Όπως είδαμε, τα ενωμένα σκανδιναβικά κινήματα το ζήτησαν ήδη το καλοκαίρι του 1890, όπως και οι Ισπανοί. Μέχρι το τέλος του έτους, η πλειονότητα των ευρωπαϊκών κομμάτων είχε ακολουθήσει. Το αν η ιδέα να γίνει η Πρωτομαγιά ετήσιο γεγονός προτάθηκε πρώτα από τους μαχητικούς της Τουλούζης το 1890 δεν είναι βέβαιο, αλλά, όπως ήταν αναμενόμενο, το συνέδριο της Διεθνούς στις Βρυξέλλες το 1891 δέσμευσε το κίνημα σε μια ετήσια Πρωτομαγιά.

Ωστόσο, έκανε και δύο ακόμη πράγματα, επιμένοντας — όπως είδαμε — ότι η Πρωτομαγιά πρέπει να γιορτάζεται με μία ενιαία διαδήλωση την πρώτη ημέρα του μήνα, όποια κι αν είναι αυτή, ώστε να τονίζεται «ο πραγματικός της χαρακτήρας ως οικονομική διεκδίκηση για το οκτάωρο και ως έκφραση της ταξικής πάλης».

Πρόσθεσε επίσης τουλάχιστον δύο ακόμη αιτήματα: την εργατική νομοθεσία και τον αγώνα κατά του πολέμου. Αν και από τότε αποτέλεσε επίσημο μέρος της Πρωτομαγιάς, το σύνθημα της ειρήνης δεν ενσωματώθηκε ουσιαστικά στη λαϊκή της παράδοση, παρά μόνο ως στοιχείο που ενίσχυε τον διεθνή της χαρακτήρα. Ωστόσο, πέρα από τη διεύρυνση του προγραμματικού περιεχομένου της διαδήλωσης, το ψήφισμα εισήγαγε και μια ακόμη καινοτομία: μιλούσε για «εορτασμό» της Πρωτομαγιάς. Το κίνημα αναγνώριζε πλέον επίσημα ότι δεν επρόκειτο μόνο για πολιτική δράση, αλλά και για γιορτή.

Και πάλι, αυτό δεν ήταν μέρος του αρχικού σχεδίου. Αντίθετα, η μαχητική πτέρυγα του κινήματος — και φυσικά οι αναρχικοί — αντιτάχθηκαν έντονα στην ιδέα της γιορτής για ιδεολογικούς λόγους. Η Πρωτομαγιά ήταν ημέρα αγώνα. Οι αναρχικοί θα προτιμούσαν να εξελιχθεί από μια μονοήμερη αποχή από την εργασία σε μια μεγάλη γενική απεργία που θα ανέτρεπε ολόκληρο το σύστημα. Όπως συχνά συμβαίνει, οι πιο ριζοσπαστικοί επαναστάτες έβλεπαν την ταξική πάλη με ζοφερό τρόπο, όπως δείχνει και η εικονογραφία των μαύρων και γκρίζων μαζών που φωτίζονται μόνο από περιστασιακές κόκκινες σημαίες.

Οι αναρχικοί προτιμούσαν να βλέπουν την Πρωτομαγιά ως μνημόσυνο μαρτύρων — των μαρτύρων του Σικάγο του 1886 — «μια ημέρα πένθους παρά γιορτής». Εκεί όπου είχαν επιρροή, όπως στην Ισπανία, τη Νότια Αμερική και την Ιταλία, αυτή η μαρτυρολογική διάσταση έγινε πράγματι μέρος της Πρωτομαγιάς. Οι γιορτές και οι απολαύσεις δεν ανήκαν στο επαναστατικό σχέδιο. Όπως δείχνει και μια πρόσφατη μελέτη για την αναρχική Πρωτομαγιά στη Βαρκελώνη, η άρνηση να αντιμετωπιστεί — ή ακόμη και να ονομαστεί — «γιορτή της εργασίας» ήταν βασικό χαρακτηριστικό της πριν από τη Δημοκρατία. «Στο διάολο οι συμβολικές πράξεις»: ή παγκόσμια επανάσταση ή τίποτα. Ορισμένοι

αναρχικοί αρνούνταν ακόμη και να ενθαρρύνουν την απεργία της Πρωτομαγιάς, θεωρώντας ότι οτιδήποτε δεν οδηγεί άμεσα στην επανάσταση δεν είναι παρά μια ακόμη ρεφορμιστική εκτροπή. Η επαναστατική συνδικαλιστική CGT της Γαλλίας αποδέχθηκε τον εορταστικό χαρακτήρα της Πρωτομαγιάς μόνο μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Οι ηγέτες της Δεύτερης Διεθνούς πιθανόν ενθάρρυναν τη μετατροπή της Πρωτομαγιάς σε γιορτή, καθώς ήθελαν να αποφύγουν τις συγκρουσιακές τακτικές των αναρχικών και, φυσικά, επιδίωκαν τη μαζικότερη δυνατή συμμετοχή. Ωστόσο, η ιδέα μιας ταξικής αργίας — ταυτόχρονα αγώνα και γιορτής — δεν βρισκόταν αρχικά στο μυαλό τους. Από πού προήλθε λοιπόν;

Αργία

Αρχικά, η επιλογή της ημερομηνίας έπαιξε σχεδόν βέβαια καθοριστικό ρόλο. Οι ανοιξιάτικες γιορτές είναι βαθιά ριζωμένες στον ετήσιο τελετουργικό κύκλο του εύκρατου βόρειου ημισφαιρίου, και ο ίδιος ο μήνας Μάιος συμβολίζει την ανανέωση της φύσης. Στη Σουηδία, για παράδειγμα, η Πρωτομαγιά ήταν ήδη από παλιά σχεδόν δημόσια αργία. Αυτό, παρεμπιπτόντως, αποτελούσε ένα από τα προβλήματα της γιορτής της Πρωτομαγιάς σε χειμερινές συνθήκες σε μια κατά τα άλλα μαχητική Αυστραλία. Από το πλούσιο εικονογραφικό και λογοτεχνικό υλικό που διαθέτουμε σήμερα, είναι σαφές ότι η φύση, τα φυτά και κυρίως τα λουλούδια λειτουργούσαν αυθόρμητα και καθολικά ως σύμβολα της ημέρας. Ακόμη και απλές αγροτικές συγκεντρώσεις, όπως εκείνη του 1890 σε ένα χωριό της Στυρίας, δεν είχαν πανό αλλά στεφάνια με συνθήματα και μουσικούς. Μια γοητευτική φωτογραφία από μεταγενέστερη επαρχιακή Πρωτομαγιά, επίσης στην Αυστρία, δείχνει σοσιαλδημοκράτες εργάτες-ποδηλάτες, άνδρες και γυναίκες, να παρελαύνουν με ποδήλατα στολισμένα με λουλούδια, ενώ ένα μικρό «παιδί της Πρωτομαγιάς», διακοσμημένο με άνθη, βρίσκεται σε ένα είδος καθίσματος δεμένου ανάμεσα σε δύο ποδήλατα.

Τα λουλούδια εμφανίζονται αυθόρμητα ακόμη και γύρω από τα αυστηρά πορτρέτα των επτά Αυστριακών αντιπροσώπων στο Συνέδριο της Διεθνούς του 1889, που διανεμήθηκαν για την πρώτη βιεννέζικη Πρωτομαγιά. Τα λουλούδια διεισδύουν ακόμη και στους μαχητικούς μύθους. Στη Γαλλία, η αιματηρή καταστολή στο Φουρμί το 1891, με δέκα νεκρούς, συμβολίζεται στη νέα παράδοση από τη Μαρία Μπλοντώ, δεκαοκτώ ετών, η οποία χόρευε επικεφαλής 200 νέων, κρατώντας ένα ανθισμένο κλαδί κράταιγου που της είχε δώσει ο αρραβωνιαστικός της, μέχρι που οι στρατιώτες τη σκότωσαν.

Δύο παραδόσεις της Πρωτομαγιάς συγχωνεύονται εμφανώς σε αυτή την εικόνα. Ποια λουλούδια; Αρχικά, όπως υποδηλώνει το κλαδί κράταιγου, χρώματα που παραπέμπουν στην άνοιξη και όχι στην πολιτική, αν και το κίνημα σύντομα υιοθετεί άνθη στο δικό του χρώμα: τριαντάφυλλα, παπαρούνες και κυρίως κόκκινα γαρύφαλλα. Ωστόσο, τα εθνικά στυλ διαφέρουν. Παρ’ όλα αυτά, τα λουλούδια και τα άλλα σύμβολα της ανάπτυξης, της νεότητας, της ανανέωσης και της ελπίδας —δηλαδή οι νέες γυναίκες— είναι κεντρικά. Δεν είναι τυχαίο ότι τα πιο διαδεδομένα εικονικά μοτίβα της Πρωτομαγιάς

προέρχονται από τον Walter Crane — ιδίως η περίφημη νέα γυναίκα με φρυγικό σκούφο, περιτριγυρισμένη από γιρλάντες. Το βρετανικό σοσιαλιστικό κίνημα ήταν μικρό και μάλλον περιθωριακό. Οι Πρωτομαγιές του, μετά τα πρώτα χρόνια, είχαν περιορισμένη σημασία. Ωστόσο, μέσω του William Morris, του Crane και του κινήματος Arts and Crafts, που ενέπνευσαν τη σημαντική «νέα τέχνη» (art nouveau) της εποχής, κατάφερε να αποδώσει με ακρίβεια το πνεύμα της περιόδου. Η βρετανική εικονογραφική επιρροή αποτελεί σαφή ένδειξη του διεθνισμού της Πρωτομαγιάς.

Στην πραγματικότητα, η ιδέα μιας δημόσιας γιορτής ή αργίας της εργασίας προέκυψε και πάλι αυθόρμητα και σχεδόν αμέσως — πιθανότατα ενισχυμένη από το γεγονός ότι στα γερμανικά το ρήμα *feiern* σημαίνει τόσο «δεν εργάζομαι» όσο και «γιορτάζω επισήμως». (Η χρήση του «παίζω» ως συνώνυμου της «απεργίας», που ήταν διαδεδομένη στην Αγγλία στις αρχές του αιώνα, φαίνεται να είχε εκλείψει προς το τέλος του.) Σε κάθε περίπτωση, φαινόταν λογικό ότι μια μέρα αποχής από την εργασία θα συμπληρωνόταν, πέρα από τις πρωινές πολιτικές συγκεντρώσεις και πορείες, με κοινωνική συναναστροφή και ψυχαγωγία, ιδίως δεδομένου του σημαντικού ρόλου που είχαν τα καπηλειά και τα εστιατόρια ως χώροι συνάντησης του κινήματος. Οι ιδιοκτήτες τέτοιων χώρων αποτελούσαν μάλιστα σημαντικό τμήμα των σοσιαλιστών ακτιβιστών σε πολλές χώρες.

Μια βασική συνέπεια αυτού πρέπει να υπογραμμιστεί αμέσως. Σε αντίθεση με την πολιτική, που εκείνη την εποχή θεωρούνταν «ανδρική υπόθεση», οι γιορτές περιλάμβαναν γυναίκες και παιδιά. Τόσο οι εικαστικές όσο και οι λογοτεχνικές πηγές δείχνουν την παρουσία και τη συμμετοχή των γυναικών στην Πρωτομαγιά από την αρχή. Αυτό που την καθιστούσε πραγματική εκδήλωση της τάξης —και που, παρεμπιπτόντως, σε χώρες όπως η Ισπανία προσέλκυε όλο και περισσότερο εργαζόμενους που δεν ανήκαν πολιτικά στους σοσιαλιστές— ήταν ακριβώς ότι δεν περιοριζόταν στους άνδρες αλλά ανήκε στις οικογένειες. Και έτσι, μέσω της Πρωτομαγιάς, γυναίκες που δεν συμμετείχαν άμεσα στην αγορά εργασίας ως μισθωτές —δηλαδή η πλειονότητα των παντρεμένων εργατριών σε αρκετές χώρες— ταυτίστηκαν δημόσια με το κίνημα και την τάξη. Αν η μισθωτή εργασία ανήκε κυρίως στους άνδρες, η αποχή από την εργασία για μία ημέρα ένωνε όλες τις ηλικίες και τα φύλα μέσα στην εργατική τάξη.

Το Πάσχα των Εργατών

Σχεδόν όλες οι καθιερωμένες γιορτές πριν από αυτή την περίοδο ήταν θρησκευτικές — τουλάχιστον στην Ευρώπη — με εξαίρεση τη Βρετανία, όπου, χαρακτηριστικά, η ευρωπαϊκή Πρωτομαγιά αφομοιώθηκε σε μια τραπεζική αργία (Bank Holiday). Η Πρωτομαγιά μοιραζόταν με τις χριστιανικές γιορτές την αξίωση της καθολικότητας, ή, με όρους του εργατικού κινήματος, του διεθνισμού. Αυτή η καθολικότητα εντυπωσίαζε βαθιά τους συμμετέχοντες και ενίσχυε τη γοητεία της ημέρας. Τα πολυάριθμα έντυπα της Πρωτομαγιάς, συχνά τοπικής παραγωγής — που αποτελούν πολύτιμη πηγή για την εικονογραφία και την πολιτισμική ιστορία της — το υπογραμμίζουν διαρκώς. Μόνο για την

προφασιστική Ιταλία έχουν διασωθεί 308 διαφορετικά τέτοια εφήμερα έντυπα. Το πρώτο περιοδικό της Πρωτομαγιάς από τη Μπολόνια το 1891 περιέχει όχι λιγότερα από τέσσερα κείμενα ειδικά για την καθολικότητα της ημέρας. Και, φυσικά, η αναλογία με το Πάσχα ή την Πεντηκοστή φαινόταν τόσο προφανής όσο και εκείνη με τις ανοιξιάτικες λαϊκές γιορτές.

Οι Ιταλοί σοσιαλιστές, έχοντας πλήρη επίγνωση της αυθόρμητης απήχησης της νέας *festa del lavoro* σε έναν κατά βάση καθολικό και συχνά αναλφάβητο πληθυσμό, χρησιμοποιούσαν ήδη από το 1892 τον όρο «το Πάσχα των εργατών», και τέτοιες αναλογίες διαδόθηκαν διεθνώς στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1890. Είναι εύκολο να κατανοήσει κανείς το γιατί. Η ομοιότητα του νέου σοσιαλιστικού κινήματος με ένα θρησκευτικό κίνημα — ακόμη και, στα πρώτα ενθουσιώδη χρόνια της Πρωτομαγιάς, με ένα είδος θρησκευτικής αναγέννησης με μεσσιανικές προσδοκίες — ήταν εμφανής.

Σε ορισμένες πτυχές, εξίσου εμφανής ήταν και η ομοιότητα του σώματος των πρώτων ηγετών, ακτιβιστών και προπαγανδιστών με ένα είδος ιερατείου ή, τουλάχιστον, με σώμα λαϊκών ιεροκηρύκων. Διαθέτουμε ένα εντυπωσιακό φυλλάδιο από το Σαρλερουά του Βελγίου, του 1898, το οποίο αναπαράγει αυτό που δεν μπορεί παρά να χαρακτηριστεί ως κήρυγμα της Πρωτομαγιάς. Συντάχθηκε από — ή στο όνομα — δέκα βουλευτών και γερουσιαστών του Βελγικού Εργατικού Κόμματος, αναμφίβολα άθεων, και έφερε ως επικεφαλίδες τα συνθήματα «Προλετάριοι όλων των χωρών ενωθείτε» (Καρλ Μαρξ) και «Αγαπάτε αλλήλους» (Ιησούς). Μερικά αποσπάσματα αποδίδουν το ύφος του:

«Αυτή είναι η ώρα της άνοιξης και της γιορτής, όταν η αδιάκοπη εξέλιξη της φύσης λάμπει μέσα στη δόξα της. Όπως η φύση, γεμίστε ελπίδα και προετοιμαστείτε για τη Νέα Ζωή.»

Μετά από ορισμένα ηθικοδιδακτικά χωρία («Δείξτε αυτοσεβασμό: Προφυλαχθείτε από τα ποτά που μεθούν και τα πάθη που υποβαθμίζουν») και σοσιαλιστικές παραινέσεις, το κείμενο κατέληγε σε έναν σχεδόν χιλιαστικό τόνο ελπίδας:

«Σύντομα τα σύνορα θα σβήσουν! Σύντομα θα τελειώσουν οι πόλεμοι και οι στρατοί! Κάθε φορά που ασκείτε τις σοσιαλιστικές αρετές της Αλληλεγγύης και της Αγάπης, φέρνετε αυτό το μέλλον πιο κοντά. Και τότε, μέσα στην ειρήνη και τη χαρά, θα γεννηθεί ένας κόσμος όπου ο σοσιαλισμός θα θριαμβεύσει, όταν το κοινωνικό καθήκον όλων γίνει η ολόπλευρη ανάπτυξη του καθενός.»

Ωστόσο, το κρίσιμο σημείο για το νέο εργατικό κίνημα δεν ήταν ότι αποτελούσε μια πίστη — έστω κι αν συχνά υιοθετούσε τον τόνο και το ύφος του θρησκευτικού λόγου — αλλά ότι επηρεαζόταν ελάχιστα από το θρησκευτικό πρότυπο, ακόμη και σε χώρες όπου οι μάζες ήταν βαθιά θρησκευόμενες. Επιπλέον, υπήρχε περιορισμένη σύγκλιση ανάμεσα στην παλαιά και τη νέα «πίστη», εκτός ίσως από ορισμένες περιπτώσεις προτεσταντικών μορφών που έπαιρναν τη μορφή άτυπων, αντιπολιτευτικών σεχτών, όπως στην Αγγλία. Το σοσιαλιστικό εργατικό κίνημα ήταν μαχητικά κοσμικό και αντιθρησκευτικό, και κατόρθωσε να προσελκύσει μαζικά πληθυσμούς που ήταν έως τότε ευσεβείς.

Μπορούμε επίσης να κατανοήσουμε γιατί συνέβη αυτό. Ο σοσιαλισμός και το εργατικό κίνημα

απευθύνονταν σε άνδρες και γυναίκες που, ως μια νέα τάξη με συνείδηση του εαυτού της, δεν είχαν πραγματική θέση στην κοινότητα όπως την εξέφραζαν οι καθιερωμένες Εκκλησίες — ιδίως η Καθολική. Υπήρχαν βέβαια ορισμένες «κοινότητες των απ' έξω»: οικισμοί εργατών ορυχείων ή βιομηχανικών χωριών, ομάδες με κοινή καταγωγή — όπως οι Αλβανοί στο χωριό που έγινε το κατεξοχήν «κόκκινο» χωριό της Σικελίας, η Πιάνα ντέι Γκρέτσι (σημερινή Πιάνα ντέλι Αλμπανέζι) — ή άλλες μορφές συλλογικής διαφοροποίησης από την ευρύτερη κοινωνία. Εκεί, το «κίνημα» μπορούσε να λειτουργήσει ως κοινότητα, αναλαμβάνοντας πρακτικές που προηγουμένως μονοπωλούσε η θρησκεία.

Ωστόσο, αυτό αποτελούσε εξαίρεση. Στην πραγματικότητα, ένας βασικός λόγος της μαζικής επιτυχίας της Πρωτομαγιάς ήταν ότι θεωρούνταν η μοναδική γιορτή που ανήκε αποκλειστικά στην εργατική τάξη — δεν μοιραζόταν με κανέναν άλλον και, επιπλέον, είχε αποσπαστεί με τη δράση των ίδιων των εργατών. Και ακόμη περισσότερο: ήταν μια ημέρα κατά την οποία εκείνοι που συνήθως ήταν αόρατοι εμφανίζονταν δημόσια και, έστω για μία ημέρα, καταλάμβαναν τον επίσημο χώρο της εξουσίας και της κοινωνίας. Υπό αυτή την έννοια, οι γιορτές των Βρετανών ανθρακωρύχων — με πιο χαρακτηριστική εκείνη του Ντάραμ — προεικόνιζαν την Πρωτομαγιά, αλλά σε επίπεδο κλάδου και όχι ολόκληρης της εργατικής τάξης. Με αυτή την έννοια, η μόνη πραγματική σχέση της Πρωτομαγιάς με την παραδοσιακή θρησκεία ήταν η διεκδίκηση ίσων δικαιωμάτων. «Οι ιερείς έχουν τις γιορτές τους», διακήρυττε ένα έντυπο της Πρωτομαγιάς του 1891 από τη Βογκέρα στην κοιλάδα του Πάδου, «οι Μετριοπαθείς έχουν τις δικές τους, οι Δημοκρατικοί επίσης. Η Πρώτη του Μάη είναι η γιορτή των εργατών όλου του κόσμου.»

Ο Νέος Κόσμος

Υπήρχε όμως και κάτι ακόμη που απομάκρυνε το κίνημα από τη θρησκεία. Η λέξη-κλειδί του ήταν το «νέο», όπως στο *Die Neue Zeit* («Νέοι Καιροί»), τον τίτλο της μαρξιστικής θεωρητικής επιθεώρησης του Κάουτσκι, αλλά και όπως στο αυστριακό εργατικό τραγούδι που συνδέθηκε με την Πρωτομαγιά και του οποίου το ρεφρέν λέει: «*Mit uns zieht die neue Zeit*» («Οι νέοι καιροί προχωρούν μαζί μας»). Όπως δείχνει η εμπειρία της Σκανδιναβίας και της Αυστρίας, ο σοσιαλισμός έφτανε συχνά στην ύπαιθρο και στις μικρές πόλεις κυριολεκτικά μαζί με τους σιδηροδρόμους — με εκείνους που τους κατασκεύαζαν και τους λειτουργούσαν, αλλά και με τις νέες ιδέες και τους νέους καιρούς που έφερναν. Σε αντίθεση με άλλες δημόσιες αργίες, συμπεριλαμβανομένων των περισσότερων τελετουργικών εκδηλώσεων του εργατικού κινήματος μέχρι τότε, η Πρωτομαγιά δεν τιμούσε τίποτε από το παρελθόν — τουλάχιστον έξω από τις περιοχές επιρροής των αναρχικών, οι οποίοι, όπως είδαμε, προτιμούσαν να τη συνδέουν με τους αναρχικούς του Σικάγου του 1886. Αφορούσε αποκλειστικά το μέλλον — ένα μέλλον που, σε αντίθεση με το παρελθόν, δεν είχε να προσφέρει στο προλεταριάτο παρά μόνο κακές αναμνήσεις. «*Du passé faisons table rase*» («Από το παρελθόν κάνουμε

καθαρή αρχή»), τραγουδούσε όχι τυχαία η *Διεθνής*. Σε αντίθεση με την παραδοσιακή θρησκεία, το «κίνημα» δεν υποσχόταν ανταμοιβές μετά θάνατον, αλλά μια νέα Ιερουσαλήμ πάνω στη γη.

Η εικονογραφία της Πρωτομαγιάς, που ανέπτυξε πολύ γρήγορα τη δική της γλώσσα συμβόλων, είναι εξ ολοκλήρου προσανατολισμένη στο μέλλον. Το τι ακριβώς θα έφερνε αυτό το μέλλον δεν ήταν σαφές — μόνο ότι θα ήταν καλύτερο και ότι θα ερχόταν αναπόφευκτα. Ευτυχώς για την επιτυχία της Πρωτομαγιάς, τουλάχιστον ένας δρόμος προς το μέλλον μετέτρεψε την ημέρα σε κάτι περισσότερο από διαδήλωση και γιορτή. Το 1890 η εκλογική δημοκρατία ήταν ακόμη εξαιρετικά περιορισμένη στην Ευρώπη, και το αίτημα για καθολική ψηφοφορία προστέθηκε εύκολα στο αίτημα για το οκτάωρο και στα άλλα συνθήματα της Πρωτομαγιάς. Παραδόξως, παρότι το αίτημα αυτό έγινε βασικό στοιχείο της Πρωτομαγιάς σε χώρες όπως η Αυστρία, το Βέλγιο, η Σκανδιναβία και η Ιταλία μέχρι την κατάκτησή του, δεν αποτέλεσε ποτέ επίσημο διεθνές αίτημα όπως το οκτάωρο ή, αργότερα, η ειρήνη. Παρ’ όλα αυτά, όπου είχε νόημα, έγινε αναπόσπαστο μέρος της ημέρας και ενίσχυσε σημαντικά τη σημασία της.

Στην πραγματικότητα, η πρακτική της οργάνωσης ή της απειλής γενικών απεργιών για την καθολική ψηφοφορία —που αναπτύχθηκε με επιτυχία στο Βέλγιο, τη Σουηδία και την Αυστρία και συνέβαλε στη συνοχή κομμάτων και συνδικάτων— προέκυψε από τις συμβολικές στάσεις εργασίας της Πρωτομαγιάς. Η πρώτη τέτοια απεργία ξεκίνησε από τους Βέλγους ανθρακωρύχους την 1η Μαΐου 1891. Από την άλλη πλευρά, τα συνδικάτα ενδιαφέρονταν πολύ περισσότερο για το σύνθημα της σουηδικής Πρωτομαγιάς «λιγότερες ώρες και υψηλότεροι μισθοί» παρά για άλλες διαστάσεις της ημέρας. Υπήρξαν περιπτώσεις, όπως στην Ιταλία, όπου επικεντρώθηκαν σε αυτό, αφήνοντας ακόμη και το ζήτημα της δημοκρατίας σε άλλους. Οι μεγάλες κατακτήσεις του κινήματος, συμπεριλαμβανομένης της υπεράσπισης της δημοκρατίας, δεν βασίστηκαν σε στενό οικονομικό συμφέρον.

Η δημοκρατία, βεβαίως, ήταν κεντρική για τα σοσιαλιστικά εργατικά κινήματα — όχι μόνο απαραίτητη για την πρόοδό τους, αλλά και άρρηκτα δεμένη με αυτά. Η πρώτη Πρωτομαγιά στη Γερμανία τιμήθηκε με μια πλακέτα που απεικόνιζε τον Καρλ Μαρξ από τη μία πλευρά και το Άγαλμα της Ελευθερίας από την άλλη. Ένα αυστριακό έντυπο της Πρωτομαγιάς του 1891 δείχνει τον Μαρξ, κρατώντας το *Κεφάλαιο*, να δείχνει προς μια ρομαντική νησιωτική γη πέρα από τη θάλασσα, πίσω από την οποία ανατέλλει ο ήλιος της Πρωτομαγιάς — το πιο διαρκές και ισχυρό σύμβολο του μέλλοντος. Οι ακτίνες του φέρουν τα συνθήματα της Γαλλικής Επανάστασης: Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφότητα — συνθήματα που εμφανίζονται σε πλήθος πρώιμων εμβλημάτων της Πρωτομαγιάς. Ο Μαρξ περιβάλλεται από εργάτες, έτοιμους να επανδρώσουν έναν στόλο πλοίων που κατευθύνεται προς το νησί, με πανιά που γράφουν: «Καθολική και άμεση ψηφοφορία. Οκτάωρη εργασία και προστασία των εργατών». Αυτή ήταν η αρχική παράδοση της Πρωτομαγιάς.

Η παράδοση αυτή διαμορφώθηκε με εντυπωσιακή ταχύτητα — μέσα σε δύο ή τρία μόλις χρόνια — μέσω μιας ιδιότυπης σύμπραξης ανάμεσα στα συνθήματα των σοσιαλιστών ηγετών και στην, συχνά αυθόρμητη, ερμηνεία τους από τους ακτιβιστές και τους απλούς εργάτες. Πήρε μορφή στα πρώτα

εκείνα χρόνια της εκρηκτικής ανάπτυξης των μαζικών εργατικών κινημάτων και κομμάτων, όταν κάθε μέρα έφερνε ορατή πρόοδο και όταν η ίδια η ύπαρξη του κινήματος φαινόταν να εγγυάται τη μελλοντική νίκη. Ακόμη περισσότερο: φαινόταν ως προμήνυμα μιας επικείμενης νίκης, σαν να άνοιγαν ήδη οι πύλες του νέου κόσμου μπροστά στην εργατική τάξη.

Ωστόσο, η χιλιετία δεν ήρθε, και η Πρωτομαγιά —όπως και πολλά άλλα στο εργατικό κίνημα— έπρεπε να κανονικοποιηθεί και να θεσμοθετηθεί, παρότι κάτι από την παλιά άνθηση ελπίδας και νίκης επέστρεφε κατά καιρούς, ύστερα από μεγάλους αγώνες. Το βλέπουμε στις φουτουριστικές Πρωτομαγιές της πρώτης περιόδου της Ρωσικής Επανάστασης, αλλά και σχεδόν παντού στην Ευρώπη το 1919–1920, όταν το αίτημα για το οκτάωρο υλοποιήθηκε σε πολλές χώρες. Το βλέπουμε επίσης στις Πρωτομαγιές του Λαϊκού Μετώπου στη Γαλλία το 1935–1936 και στις χώρες που απελευθερώθηκαν από την κατοχή μετά την ήττα του φασισμού. Παρ’ όλα αυτά, στις περισσότερες χώρες με μαζικά σοσιαλιστικά κινήματα, η Πρωτομαγιά είχε ήδη τυποποιηθεί πριν από το 1914.

Παράδοξα, ήταν ακριβώς σε αυτή τη φάση τυποποίησης που απέκτησε τον τελετουργικό της χαρακτήρα. Όπως έχει επισημανθεί, όταν έπαψε να θεωρείται άμεσο προοίμιο της μεγάλης μεταμόρφωσης, μετατράπηκε σε «συλλογικό τελετουργικό που απαιτεί τις δικές του λειτουργίες και τις δικές του θεότητες» — με «θεότητες» συνήθως νέες γυναίκες, με λυτά μαλλιά και ρευστά ενδύματα, που δείχνουν τον δρόμο προς τον ανατέλλοντα ήλιο σε αόριστες πομπές ανδρών και γυναικών. Ήταν η Ελευθερία; Η Άνοιξη; Η Νιότη; Η Ελπίδα; Ή όλα αυτά μαζί; Εικονογραφικά δεν έχει σταθερά χαρακτηριστικά πέρα από τη νεότητα — ακόμη και ο φρυγικός σκούφος ή τα παραδοσιακά σύμβολα της Ελευθερίας δεν εμφανίζονται πάντα.

Μπορούμε να παρακολουθήσουμε αυτή τη διαδικασία τελετουργικοποίησης μέσα από τα λουλούδια, που, όπως είδαμε, υπήρχαν από την αρχή αλλά σταδιακά «επισημοποιήθηκαν» προς το τέλος του αιώνα. Το κόκκινο γαρύφαλλο, για παράδειγμα, απέκτησε επίσημο χαρακτήρα γύρω στο 1900 στις χώρες των Αψβούργων και στην Ιταλία, όπου το νόημά του αναπτύχθηκε ιδιαίτερα σε ένα φλωρεντινό έντυπο αφιερωμένο σε αυτό (*Il Garofano Rosso*). Το κόκκινο τριαντάφυλλο καθιερώθηκε το 1911–1912. Και, προς απογοήτευση των πιο αδιάλλακτων επαναστατών, το εντελώς απολιτικό κρινάκι της κοιλάδας άρχισε να ενσωματώνεται στην Πρωτομαγιά στις αρχές του 20ού αιώνα, μέχρι που έγινε ένα από τα καθιερωμένα της σύμβολα.

Ωστόσο, η μεγάλη εποχή της Πρωτομαγιάς δεν είχε τελειώσει όσο παρέμενε ταυτόχρονα νόμιμη —δηλαδή ικανή να κινητοποιεί μαζικά πλήθη— και ανεπίσημη. Όταν έγινε επίσημη αργία, παραχωρημένη ή, ακόμη χειρότερα, επιβεβλημένη «από τα πάνω», ο χαρακτήρας της άλλαξε αναγκαστικά. Και επειδή η ουσία της ήταν η μαζική δημόσια κινητοποίηση, δεν μπορούσε να επιβιώσει σε συνθήκες παρανομίας — αν και υπήρχαν εξαιρέσεις, όπως στην Πιάνα ντελι Αλμπανέζι στη Σικελία, όπου ακόμη και στα χρόνια του φασισμού κάποιοι συνέχιζαν να τιμούν την ημέρα. Μετά το 1914, και ιδίως μετά το 1945, η Πρωτομαγιά έγινε όλο και περισσότερο είτε παράνομη είτε —πιο συχνά— επίσημη. Μόνο σε ορισμένες περιοχές του λεγόμενου τρίτου κόσμου διατηρήθηκε ουσιαστικά η παλαιότερη της μορφή.

Η Πρωτομαγιά, βέβαια, δεν έχασε παντού τα χαρακτηριστικά της. Ωστόσο, ακόμη και εκεί όπου δεν συνδέεται με την πτώση παλαιών καθεστώτων, δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι για τους περισσότερους —ακόμη και μέσα στο εργατικό κίνημα— παραπέμπει περισσότερο στο παρελθόν παρά στο παρόν. Η κοινωνία που τη γέννησε έχει αλλάξει. Τι απέγιναν εκείνες οι μικρές εργατικές κοινότητες που θυμούνται οι παλαιότεροι; «Περπατούσαμε στο χωριό, μετά υπήρχε κοινό γεύμα — όλα τα μέλη του κόμματος και όποιος άλλος ήθελε.»

Τι απέγιναν εκείνοι που μπορούσαν να αναγνωρίσουν τον εαυτό τους στο κάλεσμα της *Διεθνούς*: «Εμπρός της γης οι κολασμένοι»; Όπως είπε μια ηλικιωμένη Ιταλίδα το 1980, θυμούμενη την Πρωτομαγιά του 1920: «Κρατούσα τη σημαία ως δωδεκάχρονη εργάτρια σε υφαντουργείο… σήμερα όσοι δουλεύουν είναι όλοι “κυρίες και κύριοι”, τα έχουν όλα». Τι απέγινε το πνεύμα εκείνων των «κηρυγμάτων» για την πρόοδο και τη γνώση; «Μορφωθείτε! Τα σχολεία και τα βιβλία είναι εργαλεία ελευθερίας!» Τι απέγινε το συλλογικό όνειρο για έναν καλύτερο κόσμο;

Κι όμως, ακόμη κι αν η Πρωτομαγιά έχει γίνει απλώς μια ακόμη αργία, παραμένει μια αργία ιδιαίτερη. Μπορεί να μην είναι πια «μια γιορτή έξω από όλα τα ημερολόγια», αλλά έχει ενταχθεί σε όλα. Είναι μάλιστα από τις πιο καθολικά τηρούμενες αργίες παγκοσμίως. Όμως γεννήθηκε «από τα κάτω». Τη διαμόρφωσαν ανώνυμοι εργάτες που, μέσα από αυτήν, αναγνώρισαν τον εαυτό τους ως ενιαία τάξη, επιλέγοντας μία μέρα τον χρόνο να μην εργαστούν — να αμφισβητήσουν την υποχρέωση της εργασίας. Όπως είπε ο Βίκτορ Άντλερ το 1893: «Αυτό είναι το νόημα της αργίας της Πρωτομαγιάς… αυτό φοβούνται οι αντίπαλοί μας. Αυτό είναι το επαναστατικό στοιχείο της».

Για τον ιστορικό, η ημέρα αυτή είναι σημαντική για πολλούς λόγους. Εξηγεί, μεταξύ άλλων, γιατί ο Μαρξ έγινε τόσο επιδραστικός σε ανθρώπους που δεν τον είχαν διαβάσει αλλά αναγνώριζαν στο έργο του το κάλεσμα για ταξική συνείδηση. Δείχνει επίσης τη δύναμη της λαϊκής σκέψης και δράσης — το πώς «απλοί» άνθρωποι μπορούν να αφήσουν αποτύπωμα στην ιστορία.

Αλλά πάνω απ’ όλα, παραμένει μια βαθιά συγκινητική στιγμή, γιατί εκφράζει αυτό που ο Έρνστ Μπλοχ ονόμασε «Αρχή της Ελπίδας»: την ελπίδα για έναν καλύτερο κόσμο.

Το κείμενο μετάφραστηκε από το *Jacobin Magazine*. Δείτε το πρωτότυπο εδώ.